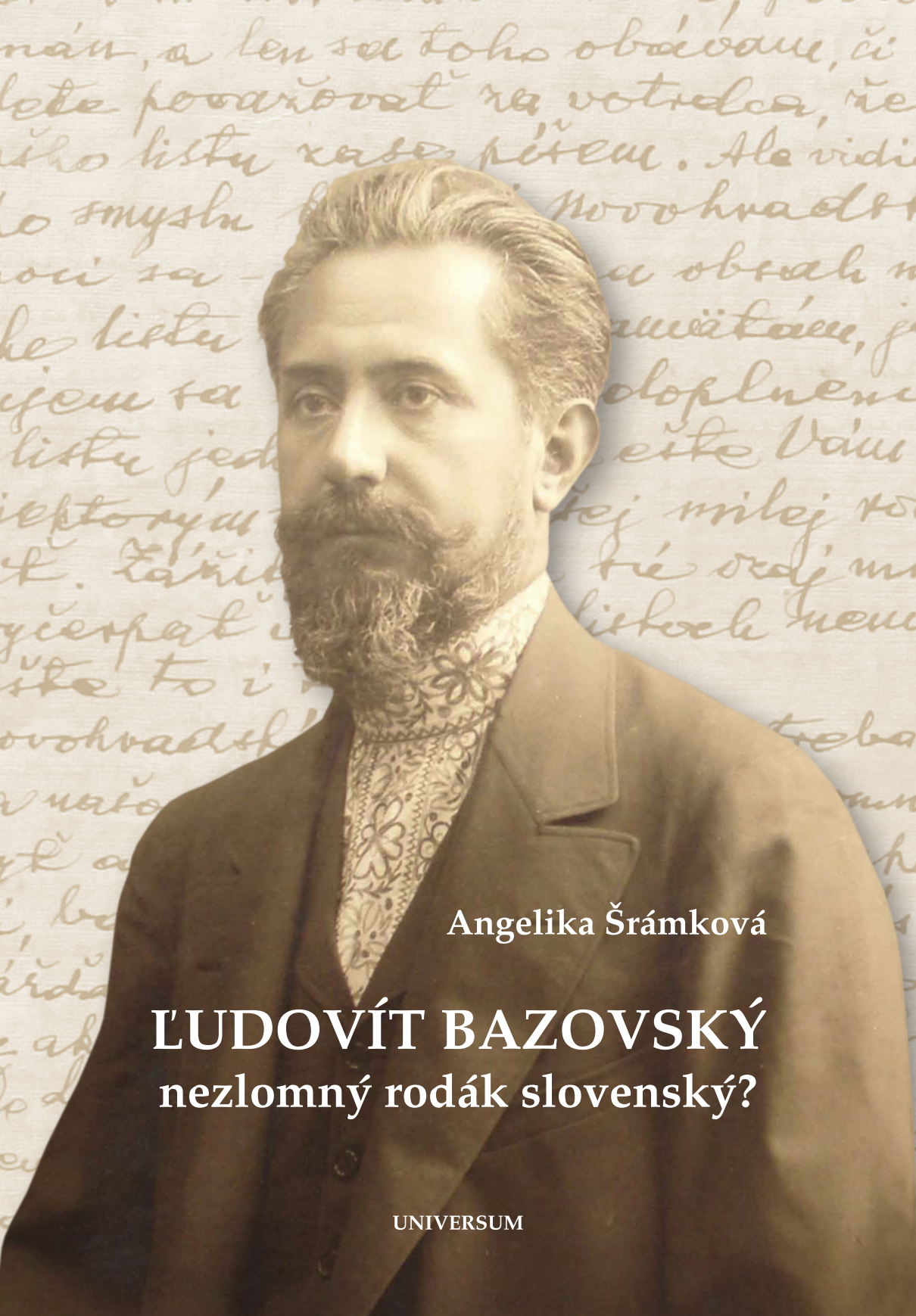

Angelika Šrámková

ĽUDOVÍT BAZOVSKÝ
nezlomný rodák slovenský?

UNIVERSUM

Angelika Šrámková

ĽUDOVÍT BAZOVSKÝ
- nezlomný rodák slovenský?

UNIVERSUM
2 0 1 4

Vydanie knihy finančne podporili:

Slovenská advokátska komora
Súkromní sponzori
Inštitút vzdelávania a prípravy na povolanie, n. o.

Recenzenti:	Prof. PhDr. Dušan Škvarna, PhD. Prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. Mgr. František Neupauer, PhD.
Návrh obálky:	Stanislav Šalko
Fotografia na obálke:	Ľudovít Bazovský
Zdroj:	Archiv Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, fond Revoluční národní shromáždění 1918 – 1920, inv. č. 84.

Všetky práva vyhradené. Žiadnu časť tejto publikácie nemožno reprodukovať, kopírovať, uchovávať či prenášať prostredníctvom elektronických, mechanických, rozmnožovacích či iných médií bez predchádzajúceho písomného súhlasu autorky.

© PhDr. Angelika Šrámková, PhD., 2013

© Vydalo Vydavateľstvo UNIVERSUM-EU, s. r. o.
Javorinská 26, 080 01 Prešov
(www.universum-eu.sk)

Prešov 2014
ISBN 978-80-89046-82-9

OBSAH

ÚVOD 7

V UHORSKU (1872 – 1918) 13

Rodina, mladosť a štúdiá 13
Rodina Bazovských v Novohrade 13
Utváranie identity mladého Bazovského 16
Začiatky politického pôsobenia 26
Verejné aktivity počas vysokoškolského štúdia 26
Regionálny politik 39
V slovenskom národnom hnutí 60
Bankár a národohospodár 78
Advokátska činnosť 97

POZÍCIA POLITIKA V MEDZIVOJNOVEJ ČSR (1918 – 1938) 109

Pri vzniku a v prvých rokoch Československa 109
Zakladanie národných rád 109
Slovensko-maďarské rokovania v Budapešti 116
V Národnom zhromaždení 121
Župan Novohradu 123
Autonomistický politik 138
Svedok v súdnom procese s Vojtechom Tukom 158
Po Tukovom procese 165
Prejavy politickej nespokojnosti 166
Fenomén revizionizmu a Bazovský 174
Súdny proces 182
Politizujúci cirkevný činiteľ 197

ROZHODNUTIE SA PRE MAĎARSKO (1938 – 1944) 211

V nových politických konšteláciách 211
Publicistické aktivity 224
Odchod z Lučenca 227

NA SKLONKU ŽIVOTA (1945 – 1958) 231

ZÁVER 239

SUMMARY 244

PRAMENE A LITERATÚRA 248

MENNÝ REGISTER 258

Môjmu manželovi s veľkou vďakou
za jeho trpezlivosť a láskyplný postoj.

ÚVOD

Dejiny vždy tvoria a prežívajú ľudia. Spôsob prežívania závisí aj od toho, do akej doby sa narodili, aké politické, sociálne, kultúrne či iné podmienky prevládali v danej spoločnosti a ovplyvňovali ich život. Zaužívaným spôsobom ponímame dejiny ako rôzne epochy, stáročia, dynastie. Významný historik 20. storočia Ľubomír Lipták však napríklad za špecifickú časovú jednotku na meranie dejín označil ľudský život.[1]

Ľudský život predstavuje relatívne krátke obdobie niekoľkých mesiacov, rokov, resp. desaťročí, pričom pri historickej interpretácii a vôbec uchopení niektorých tém histórie sa aj táto krátka doba môže niekedy javiť ako príliš dlhá. Presne takto sme to vnímali pri pokuse zachytiť a spracovať celoživotné účinkovanie verejného aktéra slovenských dejín konca 19. a prvej polovice 20. storočia – Ľudovíta Bazovského (1872 – 1958). Príčin, prečo sme sa rozhodli venovať pozornosť práve príslušníkovi generácie, ktorá položila základy slovenskej politiky v medzivojnovom období, je niekoľko.

Napriek značnému úsiliu, ktoré historiografia v posledných dvoch dekádach vyvíja, aby „zaľudnila" slovenské dejiny, stále chýba konkrétnejší a vyváženejší pohľad na viaceré historické osoby, vrátane Bazovského. Ide teda o nedostatočne spracovanú a nejednoznačne hodnotenú postavu dejín. Navyše, Ľ. Bazovský prezentoval na slovenskej politickej scéne do polovice 20. storočia veľmi odlišný, špecifický a ojedinelý prvok. Bol nesmierne zaujímavou a priam nezaraditeľnou postavou v garnitúre verejných predstaviteľov.

Bazovský vstúpil do verejného účinkovania na konci 19. storočia. Jeho dlhý život a verejné aktivity zapadajú do niekoľkých dejinných etáp a rôznych štátnych zriadení: narodil sa v Rakúsko-Uhorsku, počas jeho existencie vyštudoval právo a aktívne sa podieľal na verejnom živote svojho regiónu i širšieho okolia. Prežil dve svetové vojny, vznik a zánik medzivojnovej Československej republiky, Viedenskú arbitráž a odstúpenie častí južného Slovenska Maďarsku, obnovenie česko-slovenského štátu a jedno desaťročie komunistického režimu v ňom. Počas 50-ročného verejného pôsobenia sa teda ocitol vo víre nespočetných politických, právnických, ekonomických, kultúrnych i cirkevných aktivít. Nebol však iba svedkom, pozorovateľom a komentátorom, ale aj aktérom mnohých dôležitých udalostí. Preto by objasnenie jeho verejného pôsobenia mohlo precizovať obraz dejín konca 19. a prvej polovice 20. storočia.

---

1 LIPTÁK, Ľubomír. *Nepre(tr)žité dejiny*. Bratislava : Q111, 2008, s. 42.

Prelomové roky slovenských dejín, rok 1918, 1938, 1944, resp. 1945 sa stali hlavnými chronologickými medzníkmi pri štruktúrovaní textu knihy.[2]

Text chronologickou postupnosťou a uplatnením predovšetkým biografickej metódy mapuje spoločensky dôležité aspekty Bazovského života. Kapitola do roku 1918 ponúka pohľad na mladého Bazovského v časoch Rakúsko-Uhorska, vykresľuje jeho rodinné zázemie, obdobie detstva, proces formovania jeho svetonázoru a identity. Približuje univerzitné štúdiá práv v Budapešti a s nimi paralelne vyvíjané prvé verejné aktivity. Všíma si jeho regionálnu politickú angažovanosť, miesto v slovenskom národnom hnutí, vzťahy, v ktorých sa ocitol, a názory, ktoré prezentoval. Vykresľuje Bazovského bankárske a podnikateľské aktivity, ako aj jeho advokátske účinkovanie zrekonštruované na základe dostupných prameňov. Môžeme tiež konštatovať, že všetky oblasti, v ktorých mladý a ambiciózny Ľudovít v čase Uhorska pôsobil, spolu súviseli. Táto prepojenosť sa do istej miery odzrkadľuje v celej knihe.

Obdobie po roku 1918 sa vyznačovalo viacerými ťažkosťami, nejasnosťami či nejednoznačnosťami. Išlo napríklad o Bazovského postoj k štátoprávnym zmenám a k vzniku Česko-Slovenskej republiky (ČSR), ako aj o jeho podiel na budovaní novej republiky. Po krátkom období účinkovania v Revolučnom národnom zhromaždení v Prahe, v súlade s vtedajšími normami, ktoré neumožňovali vykonávať dve štátne funkcie súčasne, sa Bazovský aktivizoval predovšetkým ako župan v novohradskom regióne, na slovensko-maďarskom pohraničí. Pokúsime sa načrtnúť cestu, ktorá ho priviedla k zaujatiu autonomistického politického postoja, ďalej sa zameriame na okolnosti súdneho procesu s agentom maďarskej iredenty Vojtechom Tukom a dôsledky tohto procesu, ktorým Ľ. Bazovský v politickom živote musel následne čeliť.

Z 30. rokov a z prvej polovice 40. rokov 20. storočia sú priblížené mimoriadne zaujímavé momenty a aspekty Bazovského verejného života. V životnom príbehu Ľ. Bazovského totiž nachádzame človeka, ktorý lavíruje medzi extrémnou podobou slovenského autonomizmu a promaďarsky orientovanou politikou. Sklamaný v ústave zakotvenou fikciou československého národa a jazyka, politickým, kultúrnym či hospodárskym vývojom a postavením Slovákov v ČSR hľadal pomoc aj u slovenskej emigrácii v USA. V jej adresovanej korešpondencii sa v roku 1932 označil za *nezlomného rodáka slovenského*. Toto slovné spojenie s typickým slovosledom z medzivojnového obdobia, ktoré sa dostalo i do názvu knihy, je teda Bazovského vlastnou formuláciou. Šesť rokov pred začiatkom 2. svetovej vojny Bazovského radikálne autonomistické postoje a činy vyústili do obvinení z protištátnej činnosti a postavili ho spolu so spolupracovníkmi pred súd. Je zvlášť zaujímavé sledovať Bazovského život uprostred takých historických udalostí, ako bolo vyhlásenie autonómie Slovenska začiatkom októbra 1938, Viedenská arbitráž

2 V slovenských dejinách bol významným medzníkom aj rok 1939, vznik Slovenskej republiky. V nami koncipovanej chronológii však tento rok neuvádzame, pretože Ľ. Bazovský a územie, na ktorom pôsobil, bolo po roku 1938 súčasťou Maďarska.

začiatkom novembra 1938, vznik Slovenského štátu v marci 1939, druhá svetová vojna a čiastočne aj domáca a zahraničná politika Maďarska v tomto období. Pripomeňme, že po Viedenskej arbitráži, keď aj Lučenec pripadol Maďarsku, Bazovský neodišiel z Lučenca na Slovensko, ale stal sa občanom Maďarska a nadviazal kontakty s maďarskými vládnymi kruhmi.

Päťdesiate roky 20. storočia, čiže posledné roky jeho života, sa niesli v znamení pasívneho pozorovania udalostí, retrospektívneho spomínania na pozitívne i negatívne okamihy života a písania vlastnej autobiografie poznačenej pečaťou subjektivizmu s názvom *Životopisné spomienky*. Ako človek vyčerpaný životom a s podlomeným zdravím sa postupne vytrácal z aktívneho verejného a politického diania. V decembri 1958 zomrel. Pochovaný je v Lučenci.

Kniha je výsledkom výskumu vo viacerých domácich i zahraničných archívoch. Pomerne široká heuristická základňa, rozsiahle a roztrúsené archívne materiály v slovenských i zahraničných archívoch, množstvo dobovej tlače, brožúr, letákov, korešpondencie a iných prameňov vypovedajúcich o verejnom účinkovaní advokáta Bazovského, ktoré sme využili pri pokuse o rekonštrukciu jeho pôsobenia, sa podpísali pod časovú, ale i interpretačnú náročnosť spracovania témy.

Z rôznych preštudovaných fondov bol informačne mimoriadne bohatý predovšetkým fond Ľudovíta Bazovského v Slovenskom národnom archíve, cenné poznatky však obsahovali i jeho ďalšie fondy, napr. Pavla Blahu, Vavra Šrobára, Matúša Dulu, Vladimíra Makovického, Policajného riaditeľstva v Bratislave. Rad doteraz neodkrytých informácií obsahoval aj fond Krajského súdu v Bratislave uložený v Štátnom archíve v Bratislave, fond Ministerstva vnútra 225 v Národnom archíve v Prahe, fond Ministerstva zahraničných vecí K64 a Predsedníctva vlády K28 v Krajinskom archíve Maďarského národného archívu v Budapešti (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára). Značnú výpovednú hodnotu majú i písomnosti uložené v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice – Bazovského korešpondencia, rukopisy, memoáre. Z jeho korešpondencie s viacerými známymi osobnosťami politického, právnického, hospodárskeho i kultúrneho života je zrejmé, že pre tohto verejného činiteľa sa dlhá opisnosť a rozsiahlosť dosahujúca niekedy až desiatky strán listov stávala typickou, najmä s pribúdajúcimi rokmi života. Avšak z pohľadu historickej objektivity je pri interpretácii týchto prameňoch potrebné rozlišovať, či boli napísané v čase diania alebo *post festum* (často až v období po druhej svetovej vojne).

Bazovský si neviedol denník. Vlastnú autobiografiu *Životopisné spomienky* začal písať až niekoľko rokov po skončení druhej svetovej vojny, keď sa snažil v očiach verejnosti rehabilitovať. Písal ju v dvoch etapách, s dvoj- až trojročnou prestávkou medzi nimi, v prvej polovici 50. rokov. Rukopis jeho *Životopisných záznamov* sa vyznačuje opisnosťou, miestami v ňom dochádza k skresleniu udalostí, chýba bližšie vysvetlenie či časové spresnenie niektorých skutočností a viaceré udalosti a okolnosti, v ktorých sa Bazovský počas života ocitol, absentujú. V niektorých častiach sa zdĺhavé opisy vôbec netýkajú jeho osoby a v texte sa akoby strácal, napr. tam, kde sa venoval popisovaniu dejín Slovanov a Slovákov, náboženským otázkam, vykresľovaniu života a zvykov novohradskej evanjelickej ko-

munity a pod. Nevyznačujú sa ani chronologickou, ani tematickou postupnosťou či ucelenosťou. Ako každý memoárový dokument, i tento nesie pečať subjektívneho pohľadu pisateľa. Sám autor v úvode svojich *Životopisných spomienok* pripustil, že *„nadomnou prehrmeli toľké zvraty, ktorých som bol účastný. Že keď sa chytám pera v 81 roku života, cítim, ako mi mnoho vecí – udalostí už skĺzlo z pamäti, najmä keď uvážime – ako to za ďalšieho vysvitne – že mnohé moje záznamy, pramene sa stratily, boly rozobraté a zničené"*.[3] Práve z týchto dôvodov je dôležité pristupovať k nim s väčšou obozretnosťou, kritickým postojom a konfrontovať ich s inými prameňmi.

Súčasťou heuristickej základne je tiež literatúra, monografie, zbierky dokumentov, odborné štúdie a články. Za priekopnícku treba označiť prácu Romana Holeca – *Zabudnuté osudy* (2001) i ďalšie, v ktorých upozornil na Bazovského úlohu, kľukaté politické cestičky a jeho postavenie v slovenských dejinách. Taktiež prínosné boli publikácie a odborné štúdie autorov ako Július Alberty, Ladislav Deák, Zdenko Ďuriška, Roman Holec, Juraj Kramer, Ľubomír Lipták, maďarských historikov Lászlóa Szarku, Árpáda Tekvicsku, Loránta Tilkovszkého a ďalších. K dispozícii boli i dve tlačou vydané brožúry Ľudovíta Bazovského z obdobia druhej svetovej vojny: jedna s názvom *„Prípad Dra Ľudovíta Bazovského". Odpoveď Dra Ľudovíta Bazovského Konštantínovi Čuleňovi* (1940) a druhá, v maďarčine vydaná pod názvom *Egy szlovák politikus észrevételei a zsidótörvényjavaslathoz* (1939) – (*Postrehy slovenského politika k návrhu židovského zákona*).

Ctenému čitateľovi sa ospravedlňujeme za pomerne rozsiahly poznámkový aparát. Okrem iného však obsahuje doplňujúce informácie, ktoré by priamo v texte mohli pôsobiť rušivo. Všetky dobové citáty sú v texte ponechané v pôvodnej podobe, a preto nie sú v súlade s dnešnými pravidlami slovenského jazyka. Vďaka tomu môžeme „nahliadnuť" do jazyka doby a tiež do gramatického a štylistického prejavu Ľ. Bazovského. Citáty z inojazyčných archívnych prameňov, tlače a literatúry sú prekladom autorky publikácie.

Táto kniha, ako výsledok hľadania pravdy v množstve historických prameňov, je pokusom o vyvážený pohľad na život, konanie či vnútorné motivácie Bazovského. Nechce vyvodzovať unáhlené závery, nechce retušovať skutočnosť a nechce ani heroizovať.

Každému, kto sa akýmkoľvek spôsobom pričinil o vydanie tejto biografickej monografie, úprimne ďakujeme. Pracovníkom archívov a inštitúcií za ústretovosť, prof. Dušanovi Škvarnovi za kritické postrehy, tvorivé podnety a usmernenie, prof. Júliusovi Albertymu, prof. Romanovi Holecovi, prof. Pavlovi Martuliakovi, prof. Lászlóovi Szarkovi a prof. Milanovi Hlavačkovi za cenné rady a pomoc počas realizovania výskumu, sponzorom za poskytnutú finančnú pomoc.

Veľký Krtíš, 10. októbra 2013 *Angelika Šrámková*

3 Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) Martin, sign. 16 B1, Ľ. Bazovský. *Životopisné záznamy*, s. 1.

JUDr. Ľudovít Bazovský s manželkou Boženou, rod. Fajnorovou, a ôsmimi deťmi, Literárny archív Slovenskej národnej knižnice (LA SNK) v Martine, sign. 2965/9

V UHORSKU (1872 – 1918)

Rodina, mladosť a štúdiá

Rodina Bazovských v Novohrade

Na sklonku života Ľudovít Bazovský napísal svoje autobiografické spomienky. Prvá časť jeho *Životopisných záznamov* je uložená v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Martine.[4] Druhá, aj s neúplnou prvou časťou, v Slovenskom národnom archíve v Bratislave.[5]

Obraz minulosti svojej rodiny Ľ. Bazovský vypracoval na základe spomienok, ktoré si uchoval z rozprávania svojho otca Daniela Bazovského ml., starého otca Daniela Bazovského st., jeho bratov Pavla a Samuela a popredných osobností slovenského verejného života Matúša Dulu, Pavla Mudroňa, Jozefa Škultétyho. Najstaršie informácie o svojej rodine, ktoré však treba brať so značnou rezervou, keďže ide o ústne tradovaný rodinný mýtus, vykreslil takto: *„Naši predkovia v XIV. storočí z Poľska, poťažne poľskej Ukrajiny ako vojenskí bojovníci prišli do Uhorska, tu sa zúčastnili volieb kráľovských, dostali sa aj do čierneho pluku Matúša kráľa, ktorý potom niektorých z nich elokoval do Dulíc v Turčianskej župe, odkiaľ sa jednotlivci z nich rozišli do rôznych pozícií po Uhorsku, lebo vo voľnom pohybe, sťahovaní, prirodzene nijako neboli hatení. V Čiernom pluku Matiáša kráľa bol jeden z nich v najvyššom vtedajšom rangu kapitánom. Pôvodné ich meno bolo dľa poľského Baszovski, potom aj Basovski, čo sa v Uhrách rôzne menilo: Baza, Boza, Sambucus[6], Sambucius, Bazovský, Bazovszky. – Náš najbezprostrednejší predok, otec*

---

4 LA SNK, sign. 16 B1, Ľ. Bazovský. *Životopisné záznamy.*

5 Slovenský národný archív v Bratislave (ďalej SNA BA), f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5. Prvé strany tohto 149 stranového dokumentu spolu s názvom chýbajú. Po porovnaní jeho obsahu s verziou, ktorá je uložená v LA SNK, bezpečne vieme určiť, že ide o *Životopisné záznamy.*

6 Bazovskovci verili, že významný humanistický polyhistor Ján Sambucus (1531 – 1584) pochádzal z ich rodu. Túto domnienku podrobil kritickej analýze Z. Ďuriška a dospel k názoru, že spojenie Jána Sambucusa s rodom Bazovských môže byť len vykonštruované. Tradovaný príbuzenský vzťah vychádzal z názoru Adama Františka Kollára, ktorý v mene Sambucus videl latinský preklad slovenského názvu kríčka baza. Bol presvedčený, že Sambucus sa pôvodne volal Baza a meno si polatinčil, ako to vtedy humanisti robievali. Túto hypotézu však spochybňuje aj výskum Antona Vantucha, ktorý pozná meno Sambucovho otca len v tvaroch Sambucus alebo Samboky. ĎURIŠKA, Zdenko. Genealógia rodu Bazovských. In *Biografické štúdie 28*. Zost. Augustín Ma-

môjho starého otca z Dulíc prišiel do T. Sv. Martina. Pravdaže kmen Bazovskych zostal v Poľsku a môj starý otec, najmä ale Pavol Bazovský udržiavali s poľskými rodákmi občasné styky. Pavol Bazovský mal aj pekný prsteň od nich s címerom (erbom) Bazovských de genere Leliva."[7]

S istotou možno tvrdiť, že Ľudovít Bazovský pochádzal z novohradskej vetvy Bazovských, ktorí sa do Novohradu dostali začiatkom 19. storočia z Turca. Konkrétne to bol Ľudovítov starý otec Daniel Bazovský.[8] Vychodil ľudovú školu v rodnom Martine, potom pokračoval v štúdiách na evanjelickom gymnáziu v Ožďanoch. Po jeho ukončení sa späť do Turca už nevrátil. Zostal pôsobiť najprv ako pomocný, neskôr ako riadny učiteľ, kantor a podľa vtedajších zvykov aj obecný notár v niekoľkých obciach Novohradu (Nedelište, Veľký Lom, Pravica, Polichno, Točnica a Závada). V roku 1835 sa oženil s dcérou evanjelického učiteľa a notára Daniela Turčániho, Karolínou Janou, ktorá sa narodila na Lentvore a v tom čase bývala v Pravici. Mali spolu tri deti, prvorodeného syna Daniela a dcéry Zuzanu a Máriu. Daniel Bazovský najdlhšie pôsobil v Polichne, v rokoch 1838 až 1843 a v rokoch 1852 až 1878. Medzi jeho žiakov patrila i budúca spisovateľka Božena Slančíková Timrava. Medzitým v rokoch 1839 – 1852 vyučoval v Závade.[9]

V národnostne zmiešanej Novohradskej župe sa Ľudovítov starý otec zaradil medzi slovenskú evanjelickú inteligenciu. Slovenské národné cítenie prejavil hlavne v revolučnom období 1848/1849. Pri prechode ruského vojska Novohradom poskytol Rusom prekladateľské a sprievodcovské služby.[10] V kruhu rodiny často rozprával o svojich skúsenostiach s Rusmi a o vypálení Lučenca v auguste 1849.

Do povedomia Slovákov v Novohrade sa zapísal aj otec Ľudovíta Bazovského Daniel Bazovský mladší.[11] Povolaním bol tiež učiteľ. V rokoch 1847 – 1849 navšte-

---

ťovčík. Martin : SNK, 2002, s. 208. VANTUCH, Anton. *Ján Sambucus. Život a dielo renesančného učenca*. Bratislava : Veda, 1975. 255 s.

7 LA SNK, sign. 16 B 1, Ľ. Bazovský. *Životopisné záznamy,* s. 57.
Ďuriška pripúšťa, že Bazovskí patrili medzi vyše tristo zemianskych rodov žijúcich prevažne na území Malopoľska a Litvy, ktoré používali spoločný erb Leliwa. Ten sa udeľoval rytierom za vojenské zásluhy. Erb predstavuje modré pole s nahor otvoreným zlatým polmesiacom a zlatou šesťcípou hviezdou nad ním. Klenotom erbu je páví chvost. Podľa Ďurišku sa popisovaný erb vyskytuje už na pečati z roku 1334 a ako erb rodu Bazovských (Baszowski) je doložený v roku 1494 v Krakovskom vojvodstve a v roku 1600 i v Litve. Ľudovít Bazovský bol hrdý na svoje korene, preto používal tento rodinný erb a siahol po poľskej odbornej literatúre, aby zistil o ňom čo najviac. Dokladajú to jeho vlastnoručné výpisky, ktoré sú písané po francúzsky s názvom: *La famille Baszovski „de genere" Leliwa en Pologne.* V nich rodinný erb aj vizuálne zobrazil. ĎURIŠKA, Zdenko. *Genealógia rodu Bazovských*, s. 205 a SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. č. 2, inv. č. 3 – 4.

8 Daniel Bazovský st. (1814 Martin – 1899 Ozdín).

9 Štátny archív v Banskej Bystrici, pobočka Veľký Krtíš (ďalej ŠA BB, pob. VK), f. *Kronika obce Závada.*

10 LA SNK, sign. 16 B 1, Ľ. Bazovský. *Životopisné záznamy*, s. 53-54.

11 Daniel Bazovský ml. (1836 Točnica – 1923 Lučenec).

voval prvé dve triedy na evanjelickom gymnáziu v Lučenci, ďalšie dve v rokoch 1849 – 1851 v Ožďanoch a od roku 1852 pokračoval v dvojročnom štúdiu rétoriky a poetiky na kalvínskom gymnáziu v Lučenci. Potom pôsobil dva roky ako pomocný učiteľ pri svojom otcovi v Polichne a od septembra 1855 ako riadny učiteľ v Prahe pri Lučenci, odkiaľ po dvoch rokoch odišiel učiť do Uderinej. V októbri 1861 si ho zvolil za učiteľa a kantora evanjelický zbor v Závade. Práve v tejto novohradskej obci, ktorá leží na rozhraní Krupinskej vrchoviny a Ipeľskej kotliny, prežil väčšinu svojho života. Prácu miestneho kantora a učiteľa tu vykonával až do októbra 1896, keď odišiel na penziu.[12]

V novembri 1862 sa Daniel Bazovský ml. oženil s dcérou evanjelického učiteľa Samuela Skaloša[13], Zuzanou Jozefínou[14]. Z manželstva vzišli štyri deti. Dňa 9. marca 1864 sa im narodila dcéra Emma, avšak v decembri toho istého roku zomrela na šarlach. O dva roky neskôr, 28. februára 1866 sa Bazovskovcom narodil syn, ktorému dali mená Koloman Július, a 22. júla 1872 prišlo na svet ich tretie dieťa – Ľudovít Daniel.[15] V poradí štvrté počaté dieťa sa nenarodilo. Manželia Bazovskí oň prišli v priebehu tehotenstva v dôsledku spontánneho potratu.[16] Všetky tri narodené deti pokrstil miestny evanjelický farár Karol Halenay, krstnými rodičmi Kolomana a Ľudovíta boli evanjelický učiteľ Timotej Karol Čipkaj (1827 – 1886) s manželkou Karolínou. Manželom Bazovským, žiaľ, nebolo dopriate dlhé spolužitie, žili spolu len 17 rokov. Zuzana na sklonku roka 1879 zomrela vo veku 36 rokov.

Daniel Bazovský ml. prejavoval slovanské a slovenské cítenie. Bezpochyby to nadväzovalo na otcovo úsilie o pestovanie materinského jazyka doma i v škole, či jeho rozprávania o Rusoch v Novohrade. Dal to najavo napríklad aj tým, že spolu s učiteľom Jánom Molnárom v prvej polovici roka 1862 zbieral v Novohrade podpisy pod pozdravný list Štefanovi Moyzesovi,[17] spoluautorovi Memoranda národa

---

12 LA SNK, sign. 116 A 1, Daniel Bazovský Júliusovi Bednárovi zo dňa 13. 2. 1910. ŠA BB, pob. VK, f. *Školský inšpektorát Modrý Kameň,* 1260/1927 adm.

13 Samuel Skaloš – učiteľ, ktorý pôsobil v Českom Brezove, Ozdíne a neskôr v Tomášovciach, kde ho mladý Ľudovít často navštevoval, a preto označil Tomášovce za svoj druhý domov. SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy,* s. 87.

14 Matka Zuzany Skalošovej – Barbora, rod. Ostrolucká, pochádzala z vetvy starého šľachtického rodu žijúcej v dolnonovohradskej obci Vaňarc. ĎURIŠKA, Zdenko. Z. *Genealógia rodu Bazovských*, s. 209.

15 Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), *Matrika ev. a. v. cirkvi Závada 1842 – 1896*, sign. CM, mikrofilm č. 728

16 SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy,* s. 59.

17 LA SNK, sign. 16 A 1, Ľ. Bazovský Novohradskému a. v. seniorátu, 1952. O tejto akcii sa podrobnejšie dozvedáme z príspevku Ľudovíta Bazovského v *Národných novinách* v roku 1935. Ľ. Bazovský, ktorý svoj článok koncipoval na základe otcovho rozprávania, charakterizoval túto akciu nasledovne: z iniciatívy básnika a evanjelického kňaza v Ľuboreči Daniela Maróthyho (otec spisovateľky Eleny Maróthy Šoltésovej) sa hornonovohradskí slovenskí evanjelici po užšej porade rozhodli písomným prívetom pozdraviť Štefana Moyzesa. Tým nechceli iba prejaviť úctu rímskokatolíckemu biskupovi, ale tiež vyjadriť svoj súhlas s memorandovou akciou, matičnou a stre-

slovenského a neskoršiemu prvému predsedovi Matice slovenskej. K tomuto pozdravu sa podpisom pripojilo 28 Novohradčanov, z nich štyria boli katolíci.[18] Medzi signatárov teda patril aj otec a starý otec Ľ. Bazovského, tiež jeho krstný otec K. Čipkaj a ďalší kňazi a učitelia, s ktorými boli v kontakte. Za povšimnutie stojí i to, že Daniel Bazovský ml. 1. augusta 1872 na krstinách svojho syna Ľudovíta usporiadal v Závade zbierku na prvé slovenské gymnázium v Revúcej. Venoval sa aj pestovateľskej záľube – kvetom, najmä kaktusom a oleandrom,[19] ovocným stromom, štepárstvu, ba aj včelárstvu. Posledné roky svojho života dožil u syna Ľudovíta v Lučenci, kde v máji 1923 zomrel.

Ako vyplýva z predchádzajúceho textu, rodina Bazovských sa v Novohrade v priebehu 19. storočia zapísala ako významná učiteľská rodina. Uvedomenie si tejto skutočnosti pomáha lepšie pochopiť vývoj utvárania osobnosti Ľudovíta Bazovského.

Utváranie identity mladého Bazovského

Fenomén utvárania a rozvíjania identity je pri knihe biografického charakteru neprehliadnuteľný. Preto, i pre lepšie pochopenie zmýšľania a konania Ľudovíta Bazovského, sa pokúsime naznačiť, ako sa socializovala jeho osobnosť, formoval svetonázor a hodnoty, ktoré predznamenávali a ovplyvňovali jeho život. Priblíženie mladosti Ľ. Bazovského, jeho začleňovanie sa do spoločnosti veľa prezradí o sociálnych rolách, ktoré zastával, ako aj o tom, aké alternatívy volil pri zaradení sa do väčších spoločenských skupín, akými sú cirkevné spoločenstvo, politická ideológia alebo národná príslušnosť. Prostredie rodiny je jedným zo základných a zároveň najdominantnejších faktorov, ktoré zohrávajú kľúčovú úlohu v procese socializácie jednotlivca. Utváranie osobnosti Ľ. Bazovského uchopíme cez charakteris-

---

doškolskou. Pozdravný list bol vyhotovený v dvoch exemplároch, na jeden exemplár zbieral podpisy v tom čase učiteľ na Suchom Brezove Ján Molnár, na druhý Ľudovítov otec Daniel. Celé znenie tohto pozdravného listu bolo uverejnené pod názvom: *Príspevok k dejinám slovenského Novohradu. (Výňatok z autobiografických čŕt.)*, roč. LXVI, 12. 6. 1935, s. 4-5.

18 Išlo o nasledujúce mená: Daniel Maróthy, evanjelický farár vo Veľkej Ľuboreči, Ondrej Bodický, Ján Anton Molitoris, Ján Bienik, Michal Laciak, Pavel Berthan, Ján Benedikty, Karol Halenay, Ľudovít Gáber, Timotej Karol Čipkaj, Michal Bauner, Martin Sebők, Karol Venich, Ján Čipkay, Juraj Petényi, Pavol Slančík, Pavol Rell, Daniel Bazovský, Ján Káčer, Fraňo Bauma, Pavel Szalay, Jozef Hudec, Štefan Petrík, Samuel Bodický, Ján Molnár, Ján Žáry, Michal Algőver. BAZOVSKÝ, Ľudovít. Príspevok k dejinám slovenského Novohradu. (Výňatok z autobiografických čŕt). In *Národnie noviny,* roč. LXVI, 12. 6. 1935, s. 4-5.

19 Údajne, keď sa sťahoval z Uderinej do Závady, nemal takmer žiadny nábytok, ale predsa potreboval niekoľko vozov, na ktoré naložil veľké množstvo svojich kvetov. LA SNK, sign. A 64, Ľ. Bazovský J. Chocholovi. ĎURIŠKA, Zdenko. *Genealógia rodu Bazovských*, s. 209, 213.

tiku rodinného zázemia a jednak i cez priblíženie jeho školských a suplikantských skúseností, teda najmä prostredníctvom mikrohistorického pohľadu.

Ľudovít Daniel Bazovský sa narodil na prahu dualistickej rakúsko-uhorskej monarchie, dňa 22. júla 1872, v Závade (dnes okres Veľký Krtíš). Jeho rodná obec bola chudobná, obyvatelia žili v neľahkých pomeroch a ako v tých časoch mnohých, aj ich osud neraz vystavil rôznym pohromám. Tri roky po Ľudovítovom narodení vypukol požiar, pri ktorom vyhorela takmer celá dedina – 28 domov a 18 stodôl, ale aj fara a drevená škola pokrytá slamou. Navyše, v tom istom roku sa v obci rozšírilo aj infekčné ochorenie – cholera, ktorá si počas augusta a septembra vyžiadala 45 ľudských životov. Tieto katastrofy boli sprevádzané niekoľkoročnou neúrodou. Počet obyvateľov klesal, chudoba sa prehlbovala a región zasiahla vlna vysťahovalectva. V roku 1869, teda v období pred týmito nepríjemnosťami, ktoré Závadu postihli, mala obec 250 obyvateľov. Päť rokov po nich, v roku 1880 iba 170 obyvateľov. Obývali 41 domov, teda v jednom dome žilo v priemere 4 – 5 osôb.[20]

Tragické udalosti v Závade citeľne dopadli aj na rodinu Bazovských. Pri požiari zhorelo všetko, čo rodina mala. Učiteľ Bazovský prišiel nielen o svoj dom, ale i školu. Kým sa nepostavila z kameňa nová škola, deti vyučoval dva roky v pastierni. Požiar spôsobil aj malému Ľudovítovi veľkú traumu. Aspoň podľa memoárov sa jeho prvé spomienky na detstvo spájali s tým, ako Závada ľahla popolom. Na celý život sa mu vrylo do pamäte, ako sa prebudil uprostred nočného spánku a s matkou museli z domu pred požiarom utekať, ako v daždi stál v košieľke pred horiacou školou, až kým ho neodviedli do vzdialenejšej pastierne.[21]

Ľudovít vyrastal v domácnosti, kde intenzívne pociťoval skromnosť, nedostatok šatstva, obuvi. Hrával a pohyboval sa v dedinskom roľníckom prostredí, s ktorým bol veľmi úzko spätý. Spomenuté katastrofické udalosti a ťažké sociálne okolnosti v ňom mohli prebudiť túžbu po zmene, po lepšom živote, možno i po hmotnom či duchovnom povznesení vidieckeho ľudu.

Napriek skromným sociálnym možnostiam sa však rodičia snažili poskytnúť svojim deťom čo najlepšiu výchovu a vzdelanie. Aj mladému Ľudovítovi vštepovali pocit rodinnej príslušnosti, ľudskej spolupatričnosti a úctu. Ako už bolo naznačené, nemal ľahké detstvo. V roku 1875, keď Závada vyhorela, jeho matka Zuzana, ktorá čakala štvrté dieťa, sa počas požiaru uchýlila v zadymenej pastierni, čo veľmi uškodilo jej zdravotnému stavu a plod potratila. Za bližšie neobjasnených okolností dostala aj otras mozgu a psychicky sa zrútila. Istý čas bola na liečení. Domov sa vrátila psychicky vyrovnanejšia, ale chorá a zakrátko chorobe podľahla. Ľudovít mal vtedy sedem rokov. Materskú lásku sa chlapcom snažila nahradiť

---

20 ŠA BB, pob. VK, f. *Školský inšpektorát Modrý Kameň,* 1260/1927 adm. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku III.* Bratislava : Veda, 1978, s. 336 a ALBERTY, Július – SLOBODA, Ján. *Novohrad. Dejiny 2/1.* Martin : Osveta, 1989, s. 324.

21 ŠA BB, pob. VK, f. *Kronika obce Závada.* SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy,* s. 59.

otcova druhá manželka, dcéra jeho ľuborečského priateľa a kolegu Timoteja Karola Čipkaja – Otília. Ľudovít si vážil jej snahu byť dobrou matkou a považoval ju za *„hodnú osobu“*.[22]

Okrem rodičov a starých rodičov sa na utváraní spoločenských a morálnych postojov Ľ. Bazovského podieľali aj ich príbuzní a priatelia. Ľudovít vyrastal až do stredoškolských čias v relatívne izolovanom slovenskom a evanjelickom prostredí.[23] Podľa vlastných spomienok, do 11 rokov života nevedel po maďarsky a osobne nepoznal žiadneho katolíka. Videl ich len vtedy, keď chodiac ku starej mame do Tomášoviec či k starému otcovi do Ozdína prechádzal cez Halič. Na sklonku života okrem otca Boženy Slančíkovej Timravy[24] Pavla Slančíka či Daniela Maróthyho vymenoval celý rad národne orientovaných učiteľov a kňazov, prevažne evanjelikov,[25] s ktorými jeho starý otec, otec a v období svojho dospievania a v dospelosti aj on sám udržiavali viac či menej intenzívne styky. Kontakty s týmito vzdelancami Ľudovíta obohacovali o vedomosti, životné skúsenosti, ale aj duchovné hodnoty. Jeho rodina sa dôverne poznala aj s niektorými majetnejšími rodinami, napríklad s Mocsáriovcami, Beniczkovcami, a najmä s Madáchovcami z Dolnej Strehovej.

---

22 ĎURIŠKA, Zdenko. *Genealógia rodu Bazovských*, s. 209. SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy*, s. 59.

23 LA SNK, sign. 16 A 1, Ľ. Bazovský Novohradskému a. v. seniorátu, 1952.

24 Ľ. Bazovský bol s B. Slančíkovou Timravou v kontakte i v neskoršom období. Bazovský spomína svoje osobné návštevy spolu s Jozefom Škultétym u Timravy pri príležitosti jej vyšších životných jubileí. V LA SNK v Martine sa zachovala ich vzájomná korešpondencia z obdobia po druhej svetovej vojne.

25 Zoznam novohradských národovcov, ktorých uviedol Ľ. Bazovský vo svojom životopise: Karol Halenay, farár v Závade; Ján Benedikty, učiteľ v Dolných Strháročh; Ondrej Krman, učiteľ v Dolnej Strehovej; Samuel Szontagh, farár v Hornej Strehovej; Ján Kiszely, učiteľ v Turom Poli a neskôr v Hornej Strehovej; Ján Molitoris, farár v Turom Poli; Ondrej Bodický, farár v Sennom; Ján Molnár, učiteľ v Sennom; Ján Dérer, farár vo Veľkom Lome; Juraj Molnár, učiteľ vo Veľkom Lome; Ján Bienik, učiteľ v Turom Poli a neskôr v Hornej Strehovej; Michal Laciak, učiteľ a farár v Hornom Tisovníku; Pavol Rell, farár v Ábelovej; Jozef Čipkay, učiteľ v Ábelovej; Pavol Slančík, farár v Polichne a jeho dcéra – spisovateľka Božena Slančíková Timrava; Koloman Banšel, farár v Lôme a v Maškovej; Andrej Gömöry, farár v Ľuboreči; Timotej Čipkaj, učiteľ v Ľuboreči; Ján Figuli, syn Pavla Figuliho – učiteľa v Hornej Strehovej; Jozef Goldperger, notár v Ľuboreči a jeho dcéra, národná dejateľka Ema Goldpergerová; Ján Čupkay, učiteľ v Lentvore; Jur Petényi, farár v Budinej; Samuel Skaloš, učiteľ v Tomášovciach; Ján Kalada, učiteľ v Kalinove; Pavol Styk, učiteľ v Poltári; Samuel Bodický, spisovateľ a farár v Ozdíne i v Sennom; Jakub Vredík, učiteľ v Ozdíne; Adam Gröner, učiteľ v Cinobani; Ján Ďuroš, roľník v Hornej Strehovej; Samuel Bodnár, učiteľ v Uderinej; Emanuel Timko, učiteľ v Trhanovej; Imrich Vansa, učiteľ v Málinci; Štefan Machník, učiteľ v Uhorskom. Na inom mieste, v liste Novohradskému seniorátu z roku 1952, doplnil tento zoznam o nasledujúce mená: Nataniel Petényi, farár v Turom Poli; Daniel Maróthy, farár v Ľuboreči; Štefan Algőver mladší, farár v Závade. LA SNK, sign. 16 B 1, Ľ. Bazovský. *Životopisné záznamy*; LA SNK, sign. 16 A 1, Ľ. Bazovský *Novohradskému a. v. seniorátu*, 1952.

Spisovateľa Imricha Madácha (1823 – 1864), autora *Tragédie človeka,* Ľudovít poznal už iba z rozprávania starého otca a otca. Keďže časť madáchovského majetku hraničila s chotárom Závady, syn Imricha Madácha Aladár často prešiel na koni cez Závadu a zvykol sa zastaviť v škole u Bazovských. Napriek vyše 20-ročnému vekovému rozdielu si Ľudovít s Aladárom tykal, čo svedčí o ich blízkom vzťahu. Až po Ľudovítove gymnaziálne štúdiá sa rozprávali vždy po slovensky.[26] Pred prvou svetovou vojnou sa istý čas spolu angažovali aj v politickom živote Novohradu.

Pocit národnej príslušnosti mladému Ľ. Bazovskému síce vštepoval rad vzdelancov, avšak jeho národnú identitu najintenzívnejšie utvárali otec a starý otec. Uvedomoval si, že sa aktivizovali v slovenskom národnom hnutí (napr. udalosti meruôsmych rokov, akcia novohradských Slovákov v roku 1862, ktorou vzdali úctu Štefanovi Moyzesovi, zbierky na slovenské školy, spolky a pod.). Popri národnom cítení sa u Ľudovíta Bazovského upevňovalo tiež uhorské vlastenectvo.

V detstve sa rozvíjalo aj jeho náboženské presvedčenie. Pred očami mal príklad otca i starého otca, ktorí sa angažovali v práci na cirkevnej pôde ako učitelia a kantori a zároveň podávali živé svedectvo o kresťanskej viere. Po duchovnej stránke výrazný vplyv na formujúceho sa mladíka mal tiež učiteľ Benedikty z Dolnej Strehovej, u ktorého gymnazista Bazovský pôsobil ako pomocný učiteľ. Dospievajúci Ľudovít síce v niektorých otázkach viery pochyboval, dokázal však preklenúť racionálne pochybnosti, akceptoval nepoznané tajomstvá viery, dôveroval v Božiu prozreteľnosť a múdrosť. Dokonca sa v ňom vzbudila túžba po teologickej dráhe. Hoci napokon na ňu nenastúpil, od náboženských hodnôt sa neodklonil. V neskoršom období totiž zastával funkcie na cirkevných úradoch a v evanjelickej tlači publikoval články s náboženskou a morálnou tematikou.

Ďalšiu dôležitú stránku formovania Bazovského osobnosti predstavuje vzdelanie. Základy získal hlavne od otca a neskôr na základnej škole v Závade. Po jej ukončení sa pred rodinou vynárala otázka, k akému povolaniu nasmerovať Ľudovíta. O šesť rokov starší brat Koloman[27] bol v tom čase gymnazistom. Pôvodne mal Ľudovít po skončení základnej školy ísť za mlynárskeho učňa do susednej obce Ľuboreč. Stará mama Barbora Skalošová, rod. Ostrolucká, a ujo Samuel Skaloš z Tomášoviec však naliehali, aby šiel študovať na gymnázium a sporadicky ho aj finančne podporovali.[28]

---

26 LA SNK, sign. 105 A 1, list Ľ. Bazovského B. S. Timrave z 16. 12. 1947.

27 Koloman Bazovský (1866 Závada – 1950 Banská Bystrica) – redaktor, publicista, učiteľ a prekladateľ. Po absolvovaní učiteľského ústavu v Lučenci pôsobil od roku 1887 ako učiteľ v Jasenovej a v Turanoch. Do roku 1918 bol redaktorom budapeštianskych *Slovenských novín*, v rokoch 1919 – 1922 vydavateľom a redaktorom časopisov *Novohradská stráž* a *Slovenský juh* v Lučenci. V rokoch 1922 – 1926 pôsobil ako školský inšpektor a od roku 1926 žil na dôchodku v Turčianskych Tepliciach a v Banskej Bystrici. Uverejňoval články s pedagogickou tematikou, prózy a tiež preklady z angličtiny, francúzštiny a ruštiny. Oženil sa s Máriou, rod. Molnárovou. Mali spolu dcéru a troch synov. Jedným z nich bol národný umelec Miloš Alexander Bazovský (1899 – 1968).

28 SNA BA, *f. Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy*, s. 59, 61.

Ľ. Bazovský sa zapísal na protestantské gymnázium v Rimavskej Sobote, ktoré vzniklo v roku 1851 spojením bývalého evanjelického gymnázia v Ožďanoch a kalvínskeho gymnázia v Rimavskej Sobote.[29] Pôvodne 6-triedne gymnázium sa v polovici 80. rokov 19. storočia rozšírilo na 8 tried. Riaditeľ gymnázia János Fábry prijal Ľudovíta na školu v nádeji, že bude takým dobrým žiakom, ako bol jeho otec. Ten však svojím správaním nie vždy napĺňal Fábryho predstavy a očakávania.

Stredoškolské štúdiá boli obdobím vstrebávania nových poznatkov, rozširovania si obzorov a formovania vlastných názorov. Predstavujú však aj ďalší zlom v jeho živote. Práve počas nich začínal nadväzovať kontakty so slovenskou inteligenciou už nie prostredníctvom otca a starého otca, ale z vlastného záujmu. V Rimavskej Sobote, v sídelnom centre Gemer-Malohontu, mal možnosť zoznámiť sa s rodinou Štefana Čecha, ktorý bol vedúcim pozemkovej knihy pri kráľovskej sedrii, v Tisovci so synmi Štefana Marka Daxnera, s básnikom a publicistom Samuelom Kuchtom, v Hrušove s rodinou miestneho kňaza Jána Kollára.

Keďže Bazovský pochádzal zo skromných pomerov, podmienky na štúdium nemal ľahké. Otec zaplatil ako preddavok pri jeho nástupe na školu 18 zlatých, ktoré pokryli len ubytovacie náklady, ale nie stravu. Preto v prvých troch ročníkoch nemával raňajky, prípadne iba 2 – 3 zemiaky. Od tretej triedy, keď začal doučovať žiakov z nižších tried a občas i svojich spolužiakov, sa jeho situácia zlepšila. Získal prostriedky nielen na stravu, ale aj na oblečenie a knihy.

Pri nástupe na gymnázium Bazovský nevedel dobre po maďarsky, aj na prijímacom pohovore sa mu riaditeľ Fábry prihováral po slovensky. Do Vianoc sa však v maďarčine značne zdokonalil. Bezpochyby vďaka usilovnosti a talentu sa vypracoval a patril, ako sám uviedol, od tretej triedy až po maturitu medzi najlepších študentov.

Keď postupoval do tretej triedy, gymnázium v Rimavskej Sobote sa rozširovalo. S tým súvisel i príchod nových, štátom delegovaných profesorov. Z nich zaujal zvláštne miesto v Bazovského študentskom živote Dezider Kerekes, ktorý vyučoval matematiku a fyziku a Ľudovíta si veľmi obľúbil. Svoje sympatie voči gymnazistovi Bazovskému údajne vyjadroval i tým, že ho na hodinách, oslovoval „fiam", teda „syn môj". Želal si, aby sa Ľudovít po maturite dal na štúdium matematiky. Kerekes robil Bazovskému dobrú reputáciu aj medzi rodičmi študentov, vďaka čomu mal Ľudovít mnoho záujemcov o doučovanie. Ilustruje to príklad jeho spolužiaka Gyulu Schweitzera, syna výrobcu sódovej vody, ktorý bol slabý v matematike, a pritom mal v úmysle študovať farmáciu. Bazovský ho pravidelne doučoval za mesačných osem zlatých.[30]

Z konfesionálneho hľadiska malo rimavskosobotské protestantské gymnázium zmiešaný učiteľský zbor. Aj na poste riaditeľa sa každý rok striedali profesori

---

29 NEUPAUER, František. Zvláštnosti vývoja národnostného školstva v Rimavskej Sobote na príklade Československého štátneho maďarského gymnázia v rokoch 1918 – 1938. In *Mladá veda*, 2007, s. 201.

30 SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy*, s. 60-62.

evanjelického a kalvínskeho vierovyznania.[31] Z národnostného pohľadu však bolo jednotné – vyučovanie sa realizovalo výlučne v maďarskom jazyku a v maďarskom duchu. Práve preto sa Bazovský, rovnako ako iní slovenskí študenti, musel veľmi rýchlo naučiť po maďarsky. Jeho plynulá maďarčina však bola len jednou stranou mince. Tou druhou bolo jeho slovenské cítenie, ktoré sa viackrát prejavilo. Keď raz na vyučovaní vysvetlil pohanský, staroslovanský pôvod výrazu Turíce, jeho maďarskí spolužiaci ho začali podozrievať z panslavizmu. Počas gymnaziálnych štúdií sa usiloval kultivovať aj materinskú reč. V tajnosti sa stretával s viacerými spolužiakmi. Viedli rozhovory po slovensky, pokúšali sa učiť slovenský pravopis a čítať po slovensky. Hoci takáto činnosť bola na vyšších školách zakázaná, riaditeľ gymnázia Gustáv Zachar ju ukončil relatívne benevolentne.[32]

Ľ. Bazovský sa zapájal aj do kultúrnych aktivít. Študenti vydávali časopis *Tanulók lapja* (Študentské noviny) a ako študent tretieho ročníka bol ich redaktorom. Tiež bol členom študentského samovzdelávacieho spolku s názvom *Önkébző kör* (Samovzdelávací spolok). V tomto spolku, ktorý vznikol začiatkom septembra 1889 pod vedením profesora Istvána Bodora, študent siedmej triedy, Bazovský, vystupoval ako deklamátor a kritik lyrických a dramatických prác i ako herec v divadelných predstaveniach. Napríklad v programe slávnostného ukončenia školského roka, ktoré sa konalo v polovici júna 1890, figuruje jeho meno pri programovom bode s názvom *Vývoj elégie*.[33]

Napriek týmto „vlasteneckým" aktivitám sa Ľudovít nevyhol podozreniu z *panslavizmu*. Podľa vtedajších zvykov posielali študentov vyšších gymnaziálnych tried na sviatky do evanjelických cirkevných zborov, aby tam kázali za domácich farárov. V niektorých obciach zvykol Bazovský kázať po slovensky (Lipovec, Hrušov, Potok), inde (Padovce, Rimavská Sobota) zasa po maďarsky. Raz, keď zastupoval evanjelického kňaza Jána Kollára, ktorý pôsobil v Hrušove, svoju kázeň začal Kuzmányho známymi slovami: *Kto za pravdu horí...* Veriacich to oslovilo, ale rimavskosobotský profesorský zbor mal iný názor. Jeho evanjelická časť viedla proti Bazovskému vyšetrovanie kvôli recitácii *panslavistickej básne*. Od vylúčenia zo školy či iného potrestania ho zachránil zásah kalvínskych profesorov na čele s Kerekesom. A tak ho iba vystríhali, aby v budúcnosti v kázňach nepoužíval svetské slovenské básne. Označenia *pansláv* sa však už v gymnaziálnych radoch

---

31 LA SNK, sign. 16 B 1, Ľ. Bazovský. *Životopisné záznamy,* s. 26.

32 Podľa Bazovského, riaditeľ Zachar, ktorý *„bez toho, žeby z toho bol robil väčšiu skazu, zavolal ma na svôj byt a povedal mi, aby sme s touto vecou hneď celky prestaly, lebo ač by sa tá stala širšom kruhu známa, tak by sme boli zo školy vyhodení"*. SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy*, s. 60.

33 ZACHAR, Gusztáv. *A Rimaszombati egyesült protestans főgymnasium XXXVII-dik értesítője az 1889-90 tanévről.* Rimaszombat, 1890*,* s. 61-62. V istom predstavení, na ktoré sa údajne prišla pozrieť i spisovateľka Terézia Vansová (1857 – 1942), ktorá v tých rokoch žila v Píle, hral Ľudovít jednu z hlavných úloh. Od Vansovej sa mu vraj za výkon dostalo milej pochvaly. SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy*, s. 63.

nezbavil. Dokonca profesor latinčiny István Bodor po jeho odchode zo školy vyhlásil, že *„dvoch zaťatých panslávov odchovával ústav na svojich ňadrách, Sama Kuchtu a Lajoša Bazovského“*.[34]

Na gymnáziu občas zažíval aj iné napínavé chvíle. Po vyučovaní najčastejšie kázal v Rimavskej Sobote, kde zastupoval kňaza Pavla Glaufa (neskôr svoje meno pomaďarčil na Gyürky Pál). Bolo tomu tak i na sviatok Nanebovstúpenia Pána v roku 1891, kedy mal Bazovský už krátko pred maturitnými skúškami. V ten sviatočný deň bol kostol plný evanjelických aj kalvínskych veriacich a nechýbali ani členovia gymnaziálneho profesorského zboru. Kázňou Bazovský natoľko popudil profesora náboženstva Fábryho, že sa mu vyhrážal vyhodením zo školy. Dôvod mohol spočívať v nejakom, pre Fábryho neakceptovateľnom, náboženskom stanovisku či interpretácii. Kalvínski profesori sa ho však aj tentoraz zastali.

Vráťme sa ešte k slovenským študentom, ktorí navštevovali rimavskosobotské gymnázium v čase Ľudovítových štúdií. Z viacerých sa stali aktívni účastníci slovenského národného hnutia. Bazovský s nimi udržiaval kontakty i po skončení gymnázia. S niektorými ho spájali pracovné, s inými dokonca aj príbuzenské vzťahy. Spomeňme aspoň Miloša Krnu, Vladimíra Krnu, Adama Slávika, Gustáva Novomestského, Vladimíra Pivku, Jána Kohúta, Jána Poláka, Daniela Takáča, Ivana Fajnora, Ľudovíta Medveckého a jeho neskoršieho švagra Vladimíra Fajnora.[35]

Dôležitým pre Bazovského ďalšie smerovanie bol rok štúdií, ktorý ako gymnazista siedmej triedy absolvoval v Kežmarku. Tak z hľadiska vedomostného, ako aj spoločenského mu poskytol možnosť spoznať sa s politickými, kultúrnymi i cirkevnými predstaviteľmi iných regiónov Slovenska.[36] Príležitosť na to poskytli aj suplikácie, čiže vyberanie príspevkov na školy a fary, ktoré vykonávali študenti cez prázdniny. Študentov vyšších gymnaziálnych tried posielali predovšetkým k farárom a ďalším predstaviteľom inteligencie s cieľom vyzbierať finančné prostriedky, ktoré slúžili na pokrytie stravovania študentov počas ďalšieho školského roku. Bazovský za ich najväčšie pozitívum pokladal to, že spoznal prevažnú časť Slovenska a zoznámil sa s mnohými slovenskými národovcami, ktorí ho povzbudzovali k národnému cíteniu. Podľa vlastných slov počas suplikácií dobre spoznal západné Slovensko – Bratislavskú župu aj s jej „neobyčajne hodným“ katolíckym klérom, a Nitriansku župu – obzvlášť Senicu. Suplikantské pobyty absolvoval i v Honte, Tekove, vo Zvolene, na Liptove, na Orave, v Šariši, v Zemplíne. Na Orave sa zoznámil s básnikom Pavlom Országhom Hviezdoslavom, s lekárom a spisovateľom Ladisla-

34 SNA BA, f. Ľudovít Bazovský, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy*, s. 63.

35 LA SNK, sign. 16 B 1, Ľ. Bazovský. *Životopisné záznamy*, s. 28. SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy*, s. 63.

36 Z tohto obdobia sa zachoval aj Bazovského list adresovaný J. Škultétymu. (LA SNK, sign. 49 B 2, list Ľ. Bazovského J. Škultétymu zo dňa 2. 9. 1889.) V neskoršom období mal Škultéty istý vplyv na publicistické i politické účinkovanie Bazovského. V roku 1949 Bazovský zaslal Matici slovenskej rukopis spomienok, ktoré si uchoval na Škultétyho. Je uložený v SNA BA, f. *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, Ľ. Bazovský. Niekoľko spomienok na Jozefa Škultétyho.

vom Nádašim Jégém, v Dobrej Nive s evanjelickým farárom a historikom Jánom Slávikom, v Liptovskom Mikuláši so Stodolovcami, Ruppeldtovcami, v Ružomberku s Makovickovcami, v Tisovci s už spomínanými Daxnerovcami a s mnohými inými evanjelickými kňazmi a činiteľmi. Navštevoval aj farára Jura Janošku v Jasenovej, po boku ktorého jeho brat Koloman pôsobil isté obdobie ako kantor a učiteľ.[37] Je však ťažké posúdiť, aké boli v skutočnosti Bazovského vzťahy so spomenutými osobami. S kým udržiaval bližší, možno priateľský vzťah, ktoré osobnosti ho najviac oslovovali, či mal medzi nimi isté vzory hodné nasledovania, alebo s kým bol jeho vzťah len formálny, ba možno ani taký a ostal len pri zoznámení sa.

Pred všestranne rozhľadeným a talentovaným Bazovským sa na sklonku stredoškolských štúdií vynárala otázka ďalšieho smerovania. Nádej profesora matematiky Kerekesa, že pôjde študovať matematiku, sa nenaplnila. Bazovský ani len netúžil stať sa učiteľom. Už disponoval určitými skúsenosťami z učiteľskej praxe, veď po štvrtej gymnaziálnej triede pôsobil tri mesiace ako pomocný učiteľ v Dolnej Strehovej. Počas gymnaziálneho štúdia prejavil záujem aj o lekárske povolanie, isté obdobie bol zase už takmer rozhodnutý, že si zvolí štúdium evanjelickej teológie.[38] Nakoniec však uprednostnil záujem o historické, spoločenské a politické dianie a rozhodol sa študovať právo.

K takémuto obratu došlo na základe niekoľkých motívov. Jeden bol pragmatický, právnické povolanie totiž bolo perspektívne a skutočne malo atraktívne stránky. Druhý dôvod bol viac idealistický. Popri novohradskej inteligencii mladého Bazovského totiž ovplyvňovali i známi právnici z Tisovca, hlavne advokát Samuel Daxner, synovec Štefana Marka Daxnera, ktorý sa pre mladého študenta stal oslovujúcim príkladom.

Po maturite nastúpil Bazovský na štúdium práva v Budapešti (september 1891). V 90. rokoch 19. storočia budapeštianska univerzita (A budapesti királyi magyar tudományegyetem) pozostávala zo štyroch fakúlt – teologickej, filozofickej, lekárskej a právnickej. Bazovský bol poslucháčom právnickej fakulty do konca školského roku 1894/1895.[39] Počas tohto obdobia sa priebežne pripravoval na jednotlivé kolokviá, ale neabsolvoval ani jednu rigoróznu skúšku. Na prvú sa dostavil až

---

37 Uvedené mená jednotlivcov a rodín pochádzajú z Bazovského 40-stranového listu, ktorý adresoval Jurajovi Chocholovi v roku 1946. V tomto liste Bazovský o. i. podáva prehľad o svojich slovenských národných aktivitách akoby s úmyslom „očistiť sa“ od obvinení zo strany novohradskej inteligencie kvôli svojmu správaniu v časoch druhej svetovej vojny, keď bol obyvateľom Maďarska. Novohradskí Slováci ho totiž označili za „odbavenú veličinu“.
LA SNK, sign. A 64, Ľ. Bazovský J. Chocholovi z 15. 10. 1946.

38 LA SNK, sign. A 64, Ľ. Bazovský J. Chocholovi z 15. 10. 1946 a *Ľudovít Bazovský*, šk. 2, inv. č. 5, *Životopisné záznamy*, s. 107.

39 ELTE egyetemi levéltár (ďalej EEL) (Archív univerzity ELTE), *A budapesti kir. magyar tudományegyetem almanachja MDCCCLXCI. -XCII. tanévre.* Budapest, a magyar királyi egyetem könyvnyomdája 1892, s. 67; EEL, *A budapesti kir. magyar tudományegyetem almanachja MDCCCLXCII. -XCIII. tanévre.* Budapest, a magyar királyi egye-

26. júna 1895. Skúšobná komisia pozostávajúca z piatich pedagógov, ktorej predsedal dekan Gyula Antal, zhodnotila Bazovského odpoveď z rímskeho, cirkevného a medzinárodného práva ako chvályhodnú. O osem mesiacov neskôr neúspešne skladal druhú skúšku z uhorského a rakúskeho súkromného práva. Úspešne ju zložil až o dva roky neskôr, vo februári 1898. Tretiu skúšku absolvoval v marci 1899. Aj táto pozostávala z viacerých disciplín – z verejného práva, trestného práva a politiky. Jeho odpoveď v prítomnosti dekana Ferencza Nagya hodnotila komisia ako prijateľnú. Touto skúškou splnil všetky podmienky, aby mohol získať právnický diplom. A tak, sedem a pol roka po nástupe na právnickú fakultu budapeštianskej univerzity, 23. marca 1899 získal diplom a titul doktor práv (JUDr.).[40]

Skôr než sa budeme venovať osudom mladého právnika, zastavme sa pri dopade budapeštianskeho prostredia na utváranie jeho osobnostného profilu. Bazovského kroky viedli najskôr z dedinského do mestského a následne z mestského do veľkomestského prostredia. Vplyv hlavného mesta Uhorska sa bezpochyby podpísal pod formovanie jeho identity. V období dualizmu dochádzalo v Uhorsku k výraznému prílivu vidieckeho obyvateľstva do miest. Urbanizácia a modernizácia stále viac zasahovali a menili životný štýl vtedajšieho človeka. Budapešť bola pre mnohých obzvlášť lákavá. Najmä od roku 1873, keď sa Pešť, Budín a Starý Budín zlúčili do jedného mesta – Budapešť, nastala éra premeny tohto mesta na moderné európske veľkomesto. Počet obyvateľov Budapešti v dôsledku demografickej explózie a prisťahovalectva rapídne rástol. V poslednom desaťročí 19. storočia mala vyše 733 000 obyvateľov a bola 8. najväčším európskym mestom.[41] Enormný rozvoj v poslednej štvrtine 19. storočia vytváral nové pracovné príležitosti, vznikali nové továrne, stavali sa viacposchodové budovy, rástol počet hostincov, kaviarní, rôznych spolkov. Mesto žilo skutočne čulým kultúrnym a spoločenským životom. Túto obrovskú premenu a jej dopad na človeka vystihovali aj slová najznámejšieho predstaviteľa maďarského kritického realizmu Zsigmonda Móricza: *„A ten, kto tu pobudol niekoľko rokov, už viac nie je schopný zostať na dedine. Tomu už nepostačuje vidiecky vzduch. Ten už ďalej neznesie tmavé dedinské noci, prázdne a nehybné dedinské ulice, blato, nedostatok zábavy... Roľníkovi sa zdá, že jeho život je ako život zvieraťa a už sa lepšie cíti v radoch veľkomestského proletariátu. Cíti sa tu ako civilizovaný človek. Ako kultúrny človek, ktorý musí čítať noviny a podieľať sa na spoločenskom živote hoci len skromnou mierou.“*[42] Podobne ako Zsigmond, mnohí z tých, ktorí spoznali život v Budapešti, nachádzali v ňom tajomstvo neodolateľnosti mestskej atmosféry.

---

tem könyvnyomdája 1893, s. 67. V tomto almanachu je meno Ľ. Bazovského napísané v chybnom tvare: Bozovský Lajos. V ďalších ročníkoch (1894, 1895) je v správnom tvare.

40 EEL, *Jogtudományi szigorlatok jegyzőkönyvei 1894-1896. 7/E – II. 7. kötet,* s. 411.

41 KOVÁČOVÁ, Anna. *Život a kultúra Slovákov v Budapešti v období dualizmu (1867 – 1918).* Pilišská Čaba – Ostrihom, 2006, s. 14.

42 GERGELY, András. *Magyarország története a 19. században.* Budapest : Osiris, 2003, s. 429.